

Павло Була
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна економіка стикається з об'єктивною необхідністю переходу від екстенсивних моделей виробництва до тих, що враховують екологічну складову господарської діяльності. Зростання антропогенного навантаження на природне середовище, виснаження ресурсів та посилення регуляторних вимог з боку міжнародних організацій формують запит на нові механізми державного управління природокористуванням. Одним із найбільш дієвих серед них є екологічне оподаткування.

Під екологічним податком розуміють обов'язковий платіж, що стягується з суб'єктів господарювання за здійснення діяльності, яка спричиняє негативний вплив на довкілля. На відміну від інших фіскальних інструментів, його призначення полягає не лише у формуванні дохідної частини бюджету, а й у коригуванні поведінки підприємців у бік екологічно відповідального ведення бізнесу [3].

Вплив екологічного оподаткування на діяльність підприємств є багатовекторним. Насамперед, він проявляється у зміні структури виробничих витрат – підприємства отримують фінансовий стимул знижувати обсяги забруднення, адже це безпосередньо зменшує їх податкові зобов'язання. Крім того, підвищення екологічних витрат спонукає менеджмент переглядати технологічну базу виробництва, шукати альтернативні, менш ресурсоемні рішення та впроваджувати інноваційні підходи до організації виробничих процесів [7].

Серед ключових ефектів від запровадження екологічних податків для бізнесу виділяють такі:

- зниження споживання енергетичних та матеріальних ресурсів завдяки впровадженню енергоефективних рішень;
- посилення позицій на міжнародних ринках унаслідок відповідності вимогам екологічної сертифікації;
- підвищення інвестиційної привабливості підприємства в очах міжнародних фінансових інституцій та партнерів;
- зменшення регуляторних та репутаційних ризиків завдяки дотриманню природоохоронного законодавства.

Важливою умовою реалізації зазначених ефектів є активне впровадження екологічних інновацій. І. Мартинюк наголошує, що саме технологічне оновлення виробництва дозволяє підприємствам одночасно вирішувати економічні та екологічні завдання [5]. До пріоритетних напрямів такого оновлення відносять: застосування сонячної та вітрової енергетики, автоматизований контроль за викидами на основі цифрових платформ, запровадження циркулярних виробничих

циклів із повторним використанням сировини, а також перехід транспортної інфраструктури на електротягу.

Аналіз практики функціонування екологічних податків у країнах ЄС свідчить про їх значний регуляторний потенціал. Зокрема, досвід скандинавських держав демонструє, що високі ставки вуглецевих зборів у поєднанні з механізмами податкового повернення для інноваційних підприємств суттєво прискорюють декарбонізацію промисловості [1]. Натомість у країнах із низьким рівнем екологічних ставок та непрозорим розподілом зібраних коштів ефективність цього інструменту залишається мінімальною.

Стосовно вітчизняної практики, слід констатувати, що система екологічного оподаткування в Україні наразі не повністю відповідає своєму регуляторному призначенню. Серед системних вад виділяють: невідповідність ставок реальним екологічним збиткам, відсутність чіткого механізму цільового використання зібраних платежів, обмежений перелік стимулюючих інструментів для підприємств, що здійснюють екологічну модернізацію, а також недостатній рівень екологічної свідомості у бізнес-середовищі [2; 4].

З метою підвищення результативності екологічного оподаткування як інструменту сталого підприємництва пропонується реалізація таких заходів:

1) Перегляд ставок екологічного податку у бік їх диференціації залежно від реального рівня екологічної шкоди, що усуне практику «відкупу» від природоохоронних вимог за мінімальні кошти.

2) Законодавче закріплення цільового характеру екологічних надходжень – їх спрямування виключно на фінансування природоохоронних програм, екологічний моніторинг та підтримку «зелених» технологій.

3) Формування державних фінансових програм підтримки екологічної модернізації малого та середнього бізнесу через механізми пільгового кредитування, грантів та компенсаційних виплат.

4) Посилення інформаційно-консультаційної складової екологічної політики для підвищення рівня обізнаності підприємців щодо переваг екологічно відповідального ведення бізнесу.

Отже, екологічне оподаткування є не лише фіскальним інструментом, а й потужним регулятором якісних змін у підприємницькому середовищі. Його ефективне застосування здатне прискорити технологічну модернізацію виробництва, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та забезпечити збалансованість між економічним зростанням і збереженням природного середовища. Реформування вітчизняної системи екологічного оподаткування на основі кращих міжнародних практик є необхідною умовою формування сталої та конкурентоспроможної національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Horyn V., Lobodina Z., Mudryi T. Characterisation of public green finance instruments and modelling their environmental impact. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, No. 2. pp. 47-55. doi: 10.46299/j.isjmef.20250402.05

2. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555/7681>
3. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
4. Застосування екологічних податків в Україні. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. 2023. URL: ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/zastosuvannya-ekologichnih-podatkov.pdf
5. Мартинюк І. Екологізація податкової політики як важливий напрям розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/48>
6. Панченко О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та перспективи в умовах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-64-63
7. Ярошевич Н., Якимів А. Екологічний податок як інструмент реалізації державної екологічної політики. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-36-45